

Zbigniew Bereszyński

Opole

ORCID 0000-0001-9761-8701

Niezależne Zrzeszenie Studentów i przełom ustrojowy w Polsce na przykładzie opolskiego środowiska akademickiego w latach 1988–1990

Independent Students' Association (*Niezależne Zrzeszenie Studentów*) and Political Transformation in Poland: The Case of the Academic Community in Opole, 1988–1990

STRESZCZENIE: W październiku 1980 r. powstały pierwsze struktury Niezależnego Zrzeszenia Studentów wśród słuchaczy Wyższej Szkoły Inżynierskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, ich funkcjonowanie przerwało jednak wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 r. W późniejszym czasie część członków NZS podejmowała działalność o charakterze konspiracyjnym, m.in. pod szyldem Akademickiego Ruchu Oporu. Inni próbowali się odnaleźć w legalnych strukturach samorządu studenckiego. Organizacyjna i kadrowa ciągłość opolskich struktur NZS została definitywnie zerwana w połowie lat osiemdziesiątych XX w., w związku z dokonaną w 1985 r. nowelizacją ustawy o szkolnictwie wyższym, która znacznie ograniczała uprawnienia samorządu studenckiego, a także z ukończeniem studiów przez ostatnich członków zrzeszenia z lat 1980–1981. Odrodziły się one dopiero na przełomie lat 1988 i 1989, równoległe z odbudową jawnie funkcjonujących struktur związkowych Solidarności. Członkowie NZS brali czynny udział w kampanii poprzedzającej wybory do Sejmu i Senatu PRL 4 czerwca 1989 r. i w istotnej mierze przyczynili się do spektakularnego sukcesu kandydatów Solidarności.

SŁOWA KLUCZOWE: Niezależne Zrzeszenie Studentów, Opole, Wyższa Szkoła Inżynierska, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, przełom ustrojowy, wybory 4 czerwca 1989 r.

ABSTRACT: In October 1980, the first structures of the Independent Students' Association (*Niezależne Zrzeszenie Studentów*, NZS) were established by students of the *Wyższa Szkoła Inżynierska* (Higher School of Engineering) and the *Wyższa Szkoła Pedagogiczna* (Higher School of Pedagogy) in Opole, but their activity was interrupted by the introduction of martial law in December 1981. Subsequently, some members of the NZS engaged in underground activity, including initiatives carried out under the banner of the Academic Resistance Movement (*Akademicki Ruch Oporu*), while others sought to participate in the legal structures of official student self-government. The organizational and personnel continuity of the Opole NZS structures was definitively broken in the mid-1980s as a result of the 1985 amendment to the Higher Education Act, which significantly curtailed the powers of student self-government, and with the graduation of the last members of the 1980–1981 association. The association was revived only at the turn of 1988 and 1989, in parallel with the reconstruction of the openly functioning structures of the Solidarity trade union. NZS members took an active part in the campaign preceding the elections to the Sejm and Senate of the Polish People's Republic on 4 June 1989 and contributed significantly to the spectacular success of the Solidarity candidates.

KEYWORDS: Independent Students' Association (*Niezależne Zrzeszenie Studentów*, NSZ); Opole; *Wyższa Szkoła Inżynierska* (Higher School of Engineering); *Wyższa Szkoła Pedagogiczna* (Higher School of Pedagogy); political transformation; elections of 4 June 1989

Przełom ustrojowy zaistniały w Polsce w latach 1988–1990 jest powszechnie kojarzony głównie z Solidarnością, której kandydaci odnieśli spektakularny sukces w wyborach z 4 czerwca 1989 r. i której przedstawiciel został we wrześniu tego samego roku pierwszym niekomunistycznym premierem po zakończeniu II wojny światowej. O wiele mniej rozpowszechniona jest wiedza na temat roli odegranej w ówczesnych przemianach politycznych przez inne organizacje i środowiska społeczne. Tymczasem była to w niektórych przypadkach rola dość istotna. Przykładem tego może być *Niezależne Zrzeszenie Studentów*, którego działacze w znacznej mierze przyczynili się m.in. do wyborczego sukcesu Solidarności w czerwcu 1989 r.

Celem tego artykułu jest przedstawienie ówczesnej roli NZS na przykładzie opolskiego środowiska akademickiego w latach 1988–1990. Problematyka ta była już poruszana w publikacjach autorstwa Mariusza Patelskiego i Zbigniewa Bereszyńskiego¹, trudno jednak mówić, że temat został wyczerpany. Na dokładniejsze, bardziej pogłębione opisanie czeka nadal wiele ważnych faktów i towarzyszących im okoliczności, jak np. kulisy działań, które jesienią 1988 i w pierwszych tygodniach 1989 r. doprowadziły do reaktywowania opolskich struktur NZS. Więcej uwagi warto poświęcić także złożonym relacjom między opolskimi działaczami zrzeszenia a opozycjonistami z kręgów deklarujących się jako środowiska niepodległościowe.

Opolskie struktury NZS i ich działacze w latach 1980–1985

Opolskie struktury NZS uformowały się wczesną jesienią 1980 r. 8 października ukonstytuował się Tymczasowy Komitet Założycielski NZS w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Opolu pod przewodnictwem Wiesława Uklei, studenta ostatniego roku na kierunku mechanicznym. Doradcą i stałym współpracownikiem komitetu był od początku Zbigniew Bereszyński, absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego. 14 października powstał Tymczasowy Komitet Założycielski NZS w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu, działający pod przewodnictwem Macieja Kaliszana. 17 marca 1981 r. wybrano stały Zarząd Uczelniany NZS WSI w Opolu z przewodniczącym Wiesławem Ukleją, a od 21 marca działalnością NZS WSP w Opolu kierowała Rada Koordynacyjna z Adamem Góreckim na czele. W listopadzie 1981 r., w związku z ukończeniem studiów przez część dotychczasowych działaczy, wybrano nowy Zarząd Uczelniany NZS WSI w Opolu pod przewodnictwem Piotra Olesia².

¹ Zob. m.in. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Opolu 1980–1990. Zarys działalności na tle dziejów lokalnego środowiska akademickiego*, Opole 2010, s. 250–321; Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu i komunistyczny aparat represji w latach 1980–1989* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989*, red. K. Jasiak, Opole 2012, s. 337–343; *idem*, *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, t. 2, Opole 2014, s. 416–424; *idem*, *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 3, wyd. 2, Opole 2021, s. 158–171, 174–203, 221–226, 335.

² Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 48–56, 99–100, 131; Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu...*, s. 282–284, 293; *idem*, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 1, s. 385–387, 396; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 1, s. 174, 176, 214–215, 217, 218.

Działalność opolskich struktur NZS była od początku akceptowana (choć raczej niechętnie) przez władze obu miejscowych uczelni. Wyrazem tego było m.in. przyznanie pomieszczeń z przeznaczeniem na siedziby organizacji. Jednak przez długi czas możliwości działania NZS ograniczał brak prawnego uznania zrzeszenia, czyli jego sądowej czy administracyjnej rejestracji. Z tego powodu np. na miejscowych uczelniach nie mogły być legalnie powielane publikacje NZS i ich druk odbywał się w warunkach konspiracyjnych.

W listopadzie 1980 r. Sąd Wojewódzki w Warszawie nie zgodził się na zarejestrowanie NZS na analogicznych zasadach jak w przypadku związków zawodowych, argumentując, że studenci nie są pracownikami. Sprawa jego rejestracji znalazła się w gestii Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, a w rozmowach z ministerstwem pojawiło się wiele kwestii spornych, dotyczących m.in. polityczno-prawnych warunków działalności zrzeszenia (uznanie zasad ustrojowych PRL) i prawa do strajku. Ostatecznie do rejestracji NZS doszło 17 lutego 1981 r. w wyniku ogólnopolskiej akcji strajkowej studentów, która objęła również obie opolskie uczelnie³. Legalne drukowanie publikacji NZS na opolskich uczelniach stało się możliwe.

Działalność opolskich struktur NZS przerwało wprowadzenie stanu wojennego w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. Internowanych zostało (w różnym czasie) łącznie siedmiu miejscowych działaczy zrzeszenia, najdłużej pozbawieni wolności byli Zbigniew Bereszyński (od 13 grudnia 1981 do 14 października 1982 r.) i Wiesław Ukleja (od 14 grudnia 1981 do 10 grudnia 1982 r.). Dwaj ostatni przebywali w ośrodkach odosobnienia w Opolu, Nysie i Grodkowie, a Ukleja także w Uhercach⁴. Jeżeli chodzi o tych dwóch działaczy, to internowanie stało się dla nich okazją do rozwinięcia nowych form działalności, obejmujących m.in. konspiracyjne wytwarzanie różnego rodzaju druków o tematyce patriotycznej oraz organizowanie odczytów i uroczystości patriotyczno-rocznicowych⁵.

Część opolskich działaczy NZS kontynuowała działalność w strukturach samorządu studenckiego, korzystających do roku 1985 z uprawnień wywalczonych w 1981, zapisanych (mimo stanu wojennego) w ustawie o szkolnictwie

³ T. Kozłowski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989* [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 7: *Wokół „Solidarności”*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 243–249.

⁴ Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 198–199, 210–213; Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu...*, s. 295; idem, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 558–566.

⁵ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 2, s. 104, 113–117.

wyższym z 4 maja 1982 r.⁶ 25 maja 1982 r. grupa działaczy z Czesławem Tomalikiem na czele utworzyła Tymczasową Uczelnianą Radę Studencką jako strukturę samorządu studenckiego w opolskiej WSI. Byli działacze NZS odgrywali główną rolę również w utworzonych w 1983 r. strukturach samorządu studenckiego w opolskiej WSP. Strukturom tym przewodniczył Bronisław Szubelak, a jego zastępcą został Piotr Mach⁷.

Działalność opolskich struktur NZS z lat 1980–1981 znalazła swoją kontynuację również w rozmaitych przejawach aktywności konspiracyjnej miejscowej młodzieży akademickiej. Przykładem tego może być kolportaż ulotek wydanych w imieniu Akademickiego Ruchu Oporu – w październiku 1983 r. pojawiły się one w Domu Studenckim „Kmicic” (należącym do WSP) oraz w salach wykładowych pawilonu dydaktycznego Instytutu Inżynierii Lądowej WSI⁸. Działalność konspiracyjną prowadzili m.in. Mirosław Pukacz, Zbigniew Ambrożewicz, Aleksander Gołowkin, Arkadiusz Chłap (WSP) i Artur Słowik (WSI)⁹. W czerwcu 1984 r., przed wyborami do rad narodowych, doszło do aresztowania Gołowkina i Słowika, u których w mieszkaniach funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa znaleźli duże ilości różnego rodzaju druków bezdebitowych (m.in. ulotek wzywających do bojkotu wyborów) oraz materiałów służących do ich wytwarzania i rozpowszechniania (m.in. wyrzutnie ulotek)¹⁰.

Niektórzy z byłych działaczy NZS kontynuowali działalność opozycyjną poza środowiskiem akademickim. Tak np. Zbigniew Bereszyński zorganizował

⁶ Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, DzU 1982, nr 14, poz. 113. Ustawa ta uprawniała organy samorządu studenckiego do „reprezentowania i ochrony interesów studentów”. Organy te miały współdecydować „z przedstawicielami organów szkoły [...] w sprawach pomocy materialnej oraz nagród za wyniki w nauce i w sprawach rozdziału środków przeznaczonych na cele studenckie”. „Właściwe organy samorządu studenckiego” miały być także „organami opiniotwórczymi we wszystkich sprawach związanych z procesem kształcenia i wychowania”.

⁷ Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 219–222; Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu...*, s. 322–330.

⁸ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 2, s. 335.

⁹ *Ibidem*, s. 337–338.

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (dalej AIPN Wr), 066/78, mf., Wniosek Wydziału Śledczego WUSW w Opolu do Wydziału Śledczego Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu o wszczęcie śledztwa oraz przedstawienie zarzutów Aleksandrowi Gołowkinowi i zastosowanie wobec niego tymczasowego aresztowania, 15 VI 1984 r.; *ibidem*, Meldunek Wydziału Śledczego WUSW w Opolu do Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie o wszczęciu postępowania w stosunku do Aleksandra Gołowkina, 15 VI 1984 r.; *ibidem*, Meldunek Wydziału Śledczego WUSW w Opolu do Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie o wszczęciu postępowania w stosunku do Artura Słowika, 17 VI 1984 r., b.p.; AIPN Wr, 065/954, mf., Meldunek operacyjny Wydziału III WUSW w Opolu, 2 XI 1984 r., b.p. Zob. także M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 219–222; Z. Bereszyński, *Niezależny ruch studencki w Opolu...*, s. 303–313. Gołowkin i Słowik wyszli na wolność na mocy amnestii z 21 VII 1984 r.

w 1983 r. sieć kolportażową prasy podziemnej i innych wydawnictw bezdebiutowych, rozprowadzanych w różnych zakładach pracy na terenie Opola oraz w Zakładach Cementowo-Wapienniczych „Góraźdże” w pobliskiej Choruli (gdzie działał Tadeusz Ryśnik, zaprzyjaźniony z Bereszyńskim). W latach 1984–1989 był on, jako autor artykułów o tematyce politycznej i historycznej, stałym współpracownikiem „Biuletynu Dolnośląskiego”, wydawanego we Wrocławiu przez Solidarność Walczącą¹¹. W 1983 r. ukazały się dwa wydania broszury programowej *Pomiędzy odnową a niepodległością. Ruch „Solidarność” wczoraj i jutro* autorstwa Zbigniewa Bereszyńskiego. Drukiem tej publikacji zajmowali się Wiesław Ukleja oraz Krystian Jakusz¹². W 1985 r. Ukleja zorganizował w Opolu kolportaż czasopisma „Wolny Czyn”, wydawanego przez obszar V Konfederacji Polski Niepodległej z ośrodkiem w Katowicach. Współpracował przy tym m.in. z Wojciechem Podhajeckim, późniejszym przewodniczącym NZZ WSI w Opolu, oraz Kazimierzem Flakusem, słuchaczem opolskiej WSP¹³.

W lipcu 1985 r. Sejm PRL znowelizował ustawę o szkolnictwie wyższym i znacznie ograniczył zakres wewnątrzuczelnianej demokracji i uprawnienia samorządu studenckiego oraz ogólnie młodzieży akademickiej – studentów i młodych pracowników nauki¹⁴. Na początku października 1985 r. minister nauki i szkolnictwa wyższego wydał rozporządzenie w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, zobowiązujące samorząd do współpracy „z właściwymi organami partii i stronnictw politycznych, związku zawodowego, ogniwami organizacji studenckich i młodzieżowych o zasięgu ogólnokrajowym”¹⁵. Zmiany te przyczyniły się do drastycznego osłabienia pozycji samorządu w środowisku studenckim i faktycznego zaniku

¹¹ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 2, s. 342–347.

¹² *Ibidem*, s. 339.

¹³ *Ibidem*, s. 348; Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 11 III 2025 r. (w zbiorach autora).

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, DzU 1985, nr 36, poz. 167; Obwieszczenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 września 1985 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, DzU 1985, nr 42, poz. 201. Znowelizowana ustawa ograniczała uprawnienia samorządu studenckiego do „reprezentowania i ochrony interesów studentów w zakresie spraw procesu dydaktyczno-wychowawczego i spraw socjalno-bytowych” oraz funkcji opiniotwórczych „we wszystkich sprawach związanych z procesem kształcenia, wychowania, pomocy materialnej oraz nagród za wyniki w nauce i w sprawach rozdziału środków przeznaczonych na cele studenckie”. Zob. W. Polak, *Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982)*, Toruń 2001, s. 330; T. Kozłowski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 275–276.

¹⁵ Rozporządzenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego z dnia 1 października 1985 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, DzU 1985, nr 46, poz. 230.

jego działalności na opolskich uczelniach. W tym samym czasie ukończyli studia ostatni działacze NZS z lat 1980–1981. Konsekwencją tego było zupełne zerwanie organizacyjnej i kadrowej ciągłości opolskich struktur NZS. Podobne procesy zaszły w całym kraju.

Opolskie środowiska opozycyjne u progu przełomu ustrojowego w Polsce

17 lipca 1986 r. Sejm PRL uchwalił kolejną amnestię. 11 września tegoż roku minister spraw wewnętrznych gen. Czesław Kiszczak wystąpił do prokuratora generalnego z wnioskiem o rozszerzenie amnestii również na skazanych nieobjętych jej postanowieniami. Z więzień wyszły osoby aresztowane i osądzone za „przestępstwa i wykroczenia przeciwko państwu i porządkowi publicznemu” – łącznie 225 więźniów¹⁶. Znaczne złagodzenie polityki represyjnej przez władze PRL zachęciło działaczy Solidarności do stopniowego wznowiania jawnej działalności. 29 września 1986 r. Lech Wałęsa powołał do życia jawnie funkcjonującą Tymczasową Radę NSZZ „Solidarność”¹⁷, podobne ciała zaczęły powstawać w poszczególnych regionach. Jednym z nich była jawna Tymczasowa Rada Regionalna NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego, utworzona 13 października 1986 r. w składzie: Jan Całka, Jerzy Gneciak, Roman Kirstein, Andrzej Kwiatkowski, Janusz Sanocki, Stanisław Tkacz, Franciszek Winiarski, Eugeniusz Wyspiański oraz Wiesław Ukleja jako jedyny przedstawiciel NZS¹⁸.

Rada ta oficjalnie występowała jako ciało reprezentujące tylko jedną organizację związkową, jednak w jej składzie faktycznie znajdowali się przedstawiciele różnych organizacji społecznych: Ukleja występował jako członek Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS (wybrany w kwietniu 1981 r.), Gneciak był liderem regionalnej Solidarności rolniczej, a Winiarski – działaczem Solidarności rzemieślniczej. Ukleja, działając z inspiracji Zbigniewa Bereszyńskiego, postulował w związku z tym przekształcenie TRR w pluralistyczną reprezentację różnych organizacji i środowisk. Postulaty te zostały odrzucone

¹⁶ Zob. J. Skórzyński, *Rewolucja Okrągłego Stołu*, Kraków 2009, s. 49–50.

¹⁷ *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność” 1981–1989*, wstęp, wybór i oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010, s. 37–38, 244–246.

¹⁸ *Oświadczenie*, „Solidarność Opolska” 1986, nr 19, s. 1. Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność” ...*, t. 2, s. 358; *idem*, *Rewolucja „Solidarność” ...*, t. 3, s. 14–16.

przez pozostałych członków rady, wobec czego w marcu 1987 r. Wiesław Ukleja wystąpił z TRR¹⁹.

W październiku 1987 r. Marcin Kaczyński, Marcin Popiel i Joachim Pawliczek oficjalnie zainaugurowali działalność opolskiego środowiska Ruchu „Wolność i Pokój”, propagującego hasła pacyfistyczne i ekologiczne. Od października 1988 r. Kaczyński jako student opolskiej WSP kontynuował działalność w tym duchu²⁰. Rekompensowało to do pewnego stopnia nieobecność struktur NZS w opolskim środowisku akademickim w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w.²¹, co dobrze ilustrują wydarzenia z jesieni 1987 r.

29 listopada 1987 r. władze PRL przeprowadziły referendum w sprawach planowanej reformy gospodarczej oraz „polskiej drogi demokratyzacji”²². Solidarność i środowiska opozycyjne, m.in. Ruch „Wolność i Pokój”, wzywały do jego bojkotu. Ulotki o takiej treści pojawiły się 9 i 10 listopada 1987 r. na terenie opolskiej WSP. Ich wykonaniem i kolportażem zajmował się m.in. Marek Świercz, student tej uczelni. Na rzecz bojkotu referendum agitował ustnie m.in. Jacek Witkowski, student opolskiej WSI, uczestnik Ruchu „Wolność i Pokój”²³. Wynik głosowania okazał się ostatecznie negatywny, ponieważ władze PRL nie zdołały uzyskać wymaganej ustawowo większości głosów²⁴. Niestety brak jest danych na temat frekwencji wśród opolskich studentów. Według spostrzeżeń Wojciecha Podhajeckiego część

¹⁹ Zob. *Zawsze antykomunista*. Wywiad B. Bezega z Wiesławem Ukleją, „Historia Lokalna” 2011, nr 3–4, s. 34; Z. Bereszyński, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 359–360.

²⁰ AIPN Wr, 122/453, t. 1, Notatka urzędowa dotycząca Marcina Kaczyńskiego, 1 IV 1988 r., k. 31; *ibidem*, t. 2, *Oświadczenie*, „Serwis Informacyjny Ruchu »Wolność i Pokój«” 1988, nr 1, k. 53. Zob. Z. Bereszyński, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 374–382; *idem*, *Rewolucja „Solidarność”*..., t. 3, s. 41–46. Do inicjatorów działalności miejscowych struktur WiP należeli również Mirosław Moliński z Opoli i Tomasz Wojciechowski z Oławy. Zob. Ł. Soltysik, *Wojciechowski Tomasz Dariusz* [w:] *Encyklopedia „Solidarność”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 4, red. J. Olszerek et al., Warszawa 2020, s. 522–523; J. Pawliczek, *Trzynastacy. Rzecz o braterstwie i przyjaźni (historie znane i mniej znane)*, Opole 2023, s. 324–326, 331.

²¹ Por. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 250.

²² J. Skórzyński, *Rewolucja*..., s. 77–81; A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej „Solidarność” (1980–1981)* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, M. Łątkowska, T. Mahrburg, Warszawa 2005, s. 110–117.

²³ Informacja ustna Marka Świercza, 9 IX 2011 r.; AIPN Wr, 065/1309, mf., Analiza posiadanych materiałów operacyjnych dotyczących kwestionariusza ewidencyjnego krypt. „Poborowy”, 11 XII 1987 r., b.p.; AIPN Wr, 067/33, mf., Meldunek uzupełniający nr 175, 30 XI 1987 r., b.p. Zob. także Z. Bereszyński, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 370–374; *idem*, *Rewolucja „Solidarność”*..., t. 3, s. 76–80; *idem*, *Niezależny ruch studencki w Opolu*..., s. 337–338.

²⁴ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 118.

z nich na pewno nie wzięła udziału w głosowaniu, a frekwencję w tym środowisku można szacować na poziomie 50–60 proc., nieco poniżej średniej frekwencji w województwie opolskim (oficjalnie 65,63 proc.). Przeważał brak zainteresowania zarówno dla referendum, jak i dla apeli opozycji o jego zbojkotowanie. Nie prowadzono dyskusji na ten temat – ani przed referendum, ani po jego zakończeniu²⁵.

W maju i sierpniu 1988 r. przetoczyły się przez Polskę dwie fale strajków²⁶. Z oświadczeniami popierającymi strajkujących robotników występowali również opolscy działacze opozycyjni, m.in. Tymczasowa Rada Regionalna NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego oraz miejscowi działacze WiP²⁷. Opolskie środowisko studenckie zajmowało postawę bierną, choćby z tego powodu, że druga fala strajków miała miejsce w okresie wakacyjnym. W sierpniu 1988 r. na terenie Opola pojawiły się jednak ulotki przygotowane w imieniu szeregowych członków Solidarności z tekstem opracowanym przez byłego działacza NZS Zbigniewa Bereszyńskiego. Postulowano w nich prawne zagwarantowanie swobodnej działalności NSZZ „Solidarność” oraz innych niezależnych organizacji politycznych i związków zawodowych, przeprowadzenie wolnych wyborów parlamentarnych, a także prawne zagwarantowanie swobodnej działalności gospodarczej obywateli oraz otwarcie kraju dla inwestorów zagranicznych²⁸.

Wkrótce po wygaśnięciu strajków TRR wystosowała oświadczenie (datowane na 7 września 1988 r.), w którym udzieliła poparcia Lechowi Wałęsie w jego wysiłkach na rzecz umożliwienia jawnej i legalnej działalności NSZZ „Solidarność”. W wydanym z taką samą datą komunikacie wezwano członków i zwolenników Solidarności do „tworzenia komitetów organizacyjnych związku w zakładach pracy”, a także do „organizowania komisji środowiskowych,

²⁵ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora). Istotny wpływ na postawę polskich studentów miała okoliczność, że wielu z nich zamierzało starać się o wyjazd czasowy lub emigracyjny do Republiki Federalnej Niemiec. Osoby takie najczęściej wołały brać udział w wyborach czy referendum, aby nie narażać się władzom komunistycznym i nie utrudniać sobie starań o paszport. Między innymi z tego powodu apele opozycji o zbojkotowanie referendum mogły mieć wśród polskich studentów mniejszy posłuch niż wśród młodzieży w innych ośrodkach akademickich.

²⁶ Zob. J. Skórzyński, *Rewolucja...*, s. 137–150; A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja...*, s. 164–165.

²⁷ AIPN Wr, 08/336, Notatka urzędowa, 23 VIII 1988 r., k. 30; *ibidem*, Oświadczenie TRR NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego, 19 VIII 1988 r., k. 31; AIPN Wr, 08/341, t. 3, „Serwis Informacyjny Ruchu Wolność i Pokój – Opole” 1988, nr 3, k. 100. Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 391–394; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 99–103.

²⁸ Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 392.

których celem byłaby pomoc represjonowanym oraz wspieranie działalności związku w Regionie”²⁹.

W pierwszych tygodniach 1989 r. struktury organizacyjne NSZZ „Solidarność” działały jawnie już niemal w całym województwie opolskim³⁰. Jeszcze w styczniu przystąpiono do organizowania międzyzakładowych struktur związkowych Solidarności w niektórych miastach regionu. 26 stycznia powstał Międzyzakładowy Komitet Organizacyjny NSZZ „Solidarność” w Opolu pod przewodnictwem Jana Całki³¹.

Pod koniec 1988 r. z opolskiego środowiska Ruchu „Wolność i Pokój” wyodrębniła się nowa formacja opozycyjna o zasięgu lokalnym: Młodzieżowa Grupa Niepodległościowa „Pokolenie ’80–88”. Czołowymi jej działaczami byli młodzi ludzie znani wcześniej z zaangażowania w działalność WiP: Jerzy Golczuk, Adam i Zbigniew Cieślińscy, Tomasz Ardziejewski, Bogdan Bocheński, Wojciech Kaczmarek, Mariusz Pawelec, Arkadiusz Karbowski, Mariusz Jankiewicz i Wiesław Różycki. Tworzyli oni środowisko odwołujące się do idei Solidarności i WiP, lecz traktujące priorytetowo nie kwestie społeczne, tylko działania na rzecz odzyskania niepodległości przez Polskę. Jerzy Golczuk, należący do najaktywniejszych osób w MGN, blisko współpracował m.in. ze wspomnianym Janem Całką, członkiem TRR, urastającym już w tym czasie do rangi nowego lidera opolskiej Solidarności. Ideowe oblicze grupy uformowało się jednak pod wpływem Wiesława Uklei i Zbigniewa Bereszyńskiego, byłych działaczy NZS, deklarujących się jako wyraziciele konsekwentnej orientacji niepodległościowej³². Bereszyński był autorem większości oświadczeń wydawanych wspólnie przez MGN „Pokolenie ’80–88” i inne miejscowe grupy opozycyjne. Były one z reguły odczytywane publicznie przez Ukłeję w trakcie różnych manifestacji opozycyjnych. W ten sposób do pewnego stopnia kon-

²⁹ AIPN Wr, 08/336, Pismo naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Opolu do prokuratora rejonowego w Nysie, 7 X 1988 r., k. 40; *Międzyzakładowe Komitety Organizacyjne*, „Solidarność Opolska” 1989, nr 34–35, s. 2. Zob. Z. Bereszyński, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 395–398; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 99–103.

³⁰ *Międzyzakładowe Komitety Organizacyjne*, „Solidarność Opolska” 1989, nr 34–35, s. 2–3.

³¹ Komunikat nr 1 Międzyzakładowego Komitetu Organizacyjnego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Opolu, 26 I 1989 r. (w zbiorach autora).

³² Zob. Z. Bereszyński, NSZZ „Solidarność”..., t. 2, s. 383–384; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 52–56; *idem*, *Kontrowersyjne pożegnanie (?) z komunizmem. Przemiany polityczne z lat 1989–1991 i spory na ten temat na przykładzie lokalnego środowiska opolskiego*, „Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2024, nr 13, s. 295–296. Do aktywnych sympatyków grupy należeli m.in. Zbigniew Dzięgielewski i Andrzej Kuczuk.

tynuowano działalność zapoczątkowaną w latach 1980–1981 pod szyldem NZS WSI w Opolu.

Odbudowa opolskich struktur NZS w latach 1988–1989

Jesienią 1988 r. nadszedł czas na odbudowanie opolskich struktur NZS. Działania w tym kierunku zainicjował Wojciech Podhajecki, student opolskiej WSI, zamieszkały na stałe w Nysie.

W latach 1983–1986 Podhajecki był członkiem młodzieżowej grupy opozycyjnej w Nysie zorganizowanej przez Jacka Sanockiego, młodszego brata Janusza, lidera miejscowej Solidarności. Działalność grupy obejmowała m.in. samokształcenie w zakresie historii Polski, organizowanie wieczornic patriotycznych, kolportaż prasy i innych wydawnictw bezdebitowych, druk i rozpowszechnianie ulotek, malowanie na murach haseł o treści opozycyjnej oraz udział w różnego rodzaju manifestacjach. W latach 1984–1985 wydawano, we współpracy z miejscowymi działaczami Solidarności, opozycyjne pisma młodzieżowe „Solidarność Młodzieży” i „Zew”, które kolportowano w miejscowych szkołach średnich³³.

Po rozpoczęciu studiów w 1985 r. Podhajecki, działając z inicjatywy Janusza Sanockiego, nawiązał kontakt z Wiesławem Ukleją, byłym działaczem NZS w Opolu, znanym Sanockiemu z ośrodków odosobnienia dla internowanych w stanie wojennym. Od tego czasu aż do 1987 r. funkcjonował jako łącznik między nimi³⁴. Został również łącznikiem pomiędzy Sanockim i Całką w Opolu i w ten sposób wspomagał działalność Tymczasowej Rady Regionalnej NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego, której członkami byli ci dwaj działacze. W maju 1988 r. wraz z Całką i Sanockim, w ramach akcji organizowanej przez Solidarność Polsko-Czechosłowacką, zajmował się zbieraniem podpisów pod petycją żądającą zaprzestania represji wobec Kościoła katolickiego w Czechosłowacji³⁵.

³³ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 2, s. 323–325; idem, *Inicjatywy opozycyjne wśród młodzieży szkół średnich Opolszczyzny w czasach rewolucji Solidarności (lata 1980–1989)*, „Res Gestae” 2024, t. 19, s. 211–213; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 251–252.

³⁴ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 11 III 2025 r. (w zbiorach autora); Życiorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora). Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 2, s. 348. W ramach tych kontaktów Podhajecki m.in. dostarczał do Nysy otrzymywane od Uklei egzemplarze pisma „Wolny Czyn”.

³⁵ Życiorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora).

Z upływem czasu Podhajecki coraz bardziej interesował się sprawami ważnymi dla opolskiego środowiska akademickiego. W marcu 1988 r. był inicjatorem protestu przeciwko inicjatywie połączenia obu opolskich uczelni wyższych i utworzenia na tej bazie miejscowego uniwersytetu. Autorką takiej koncepcji była Maria Nowakowska, przewodnicząca Rady Wojewódzkiej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Opolu. W przekonaniu Podhajeckiego realizacja tego pomysłu miałaby negatywny wpływ na sytuację środowisk naukowych poszczególnych uczelni, dlatego zajął się on opracowaniem petycji protestacyjnej i współorganizował zbieranie podpisów pod nią. Dokument ten przekazano Komitetowi Wojewódzkiemu PZPR w Opolu i redakcji „Trybuny Opolskiej”, miejscowego organu prasowego PZPR.

25–26 listopada 1988 r. Wojciech Podhajecki, Dariusz Polowy i Mariusz Matuszek z Rady Mieszkańców Domu Studenckiego „Zygzak” zorganizowali zbiorowy protest w związku z trudnymi warunkami bytowymi studentów zamieszkałych w akademikach opolskiej WSI. Studenci skarżyli się na powtarzające się awarie zasilania w energię elektryczną i niskie temperatury w pokojach. Zebrano podpisy pod petycją, w której domagano się poprawy sytuacji bądź ulżenia studentom w formie dni rektorskich. Władze uczelni, w tym rektor prof. Włodzimierz Kotowski oraz prorektor ds. studenckich prof. Jerzy Wróblewski, spotkały się wówczas z przedstawicielami studentów. Obiecano, że w konsultacji ze studentami zostaną opracowane plany awaryjne. Sytuacja się jednak nie poprawiła, wobec czego władze WSI zdecydowały się ostatecznie na wprowadzenie dni rektorskich³⁶.

Z początkiem roku akademickiego 1988/1989 Podhajecki zaczął planować działania na rzecz odbudowania opolskich struktur NZS. Próbował zainteresować sprawą Janusza Sanockiego, ale bez powodzenia. Czynnego wsparcia udzielił mu natomiast Jan Całka³⁷.

W październiku 1988 r. Podhajecki opracował teksty do pierwszego numeru pisma „Aneks”, pomyślanego przez niego jako informator Rady Międzyuczelnianej NZS WSP i WSI w Opolu, wówczas jeszcze nieistniejącej. Teksty te zostały przygotowane do druku przez Podhajeckiego i Całkę w leśniczówce w Młyńskich Stawach k. Namysłowa. Gościny autorom udzielił Wiesław Moliński, osądzony w stanie wojennym wraz z Całką i innymi działaczami

³⁶ *Ibidem*; Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora). Por. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 252.

³⁷ Informacja ustna od Wojciecha Podhajeckiego, 20 III 2025 r.

podziemnej Solidarności opolskiej. Szatę graficzną numeru opracował Jerzy Golczuk, działacz WiP, a w niedalekiej przyszłości również działacz MGN „Pokolenie’80–88”, rekomendowany Podhajeckiemu przez Całkę³⁸.

W listopadzie 1988 r. druk pierwszego numeru „Aneksu” powierzono Andrzejowi Bafalukoszowi z Wrocławia, przedstawicielowi grupy wydającej m.in. pismo „Region”, informator Regionalnego Komitetu Wykonawczego NSZZ „Solidarność” Dolnego Śląska (przy Komitecie tym działał Sanocki, oddelegowany tam jako przedstawiciel TRR NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego). W połowie grudnia 1988 r. Podhajecki odebrał gotowy już nakład pisma, powielonego techniką sitodruku w tysiącu egzemplarzy, w konspiracyjnej drukarni na Ołtaszynie. 29 grudnia 1988 r. dwie grupy studentów przystąpiły do kolportażu „Aneksu” na obu opolskich uczelniach. Do grupy pierwszej, działającej na WSI, należeli Dariusz Polowy, Janusz Piela oraz Zbigniew Łaba. Druga grupa, działająca na WSP, obejmowała Elżbietę Gardzielewską, Annę Chmielewską, jej koleżankę z duszpasterstwa akademickiego o imieniu Teresa oraz Wojciecha Podhajeckiego. W rozpowszechnianiu pisma pomagał Robert Fielding, obywatel Stanów Zjednoczonych, zatrudniony w opolskiej WSP jako lektor języka angielskiego i utrzymujący bliskie kontakty z Janem Całką³⁹.

Tymczasem w grudniu 1988 r. Podhajecki za pośrednictwem Całki wszedł w kontakt z Markiem Jakubcem z Komisji ds. Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność” we Wrocławiu w celu nawiązania współpracy z tamtejszymi strukturami NZS. Dzięki Jakubcowi dotarł do Tomasza Kontka, przewodniczącego NZS na Wydziale Historii UW. Kontek przekazał mu dokumenty niezbędne do funkcjonowania zrzeszenia (statut NZS, uchwały Krajowej Komisji Koordynacyjnej, inne druki i ulotki) oraz ustalił z nim zasady kontaktowania się z wydawnictwami NZS i przekazywania informacji do nich. Po spotkaniu z Kontkiem Podhajecki, Łaba i Piela zaczęli czynić starania o reaktywowanie NZS wśród słuchaczy opolskiej WSI, początkowo jako struktury niejawnej⁴⁰.

³⁸ Źyciorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora). Por. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 261. Pismo o takim samym tytule było wydawane w latach 1980–1981 przez uczelnianą organizację NZS WSP w Opolu.

³⁹ Źyciorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora). Por. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 262.

⁴⁰ Źyciorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora); Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora). Por. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 262.

Działania na rzecz powołania jawnie funkcjonujących struktur NZS w Opolu zostały jednak odroczone z uwagi na ferie świąteczne, zakończenie semestru zimowego i sesję egzaminacyjną⁴¹, tak że dopiero 16 lutego 1989 r. ukonstytuował się Uczelniany Komitet Organizacyjny NZS WSI w Opolu. Jego członkami zostali m.in.: Wojciech Podhajecki (przewodniczący), Dariusz Polowy, Janusz Piela, Tomasz Dzideczek, Grzegorz Soszyński, Andrzej Ustrzycki, Tadeusz Rzepkowski, Michał Matheja, Zbigniew Łaba, Marek Repetowski, Maciej Bojar, Adam Chmielewski, Mariusz Murzyniak i Tomasz Pierzchlewicz⁴². Podhajecki zadbał o to, aby powołanie tego komitetu poprzedzić kolportażem „Aneksu”. Skład redakcji pisma zamierzano jeszcze przez pewien czas utrzymać w tajemnicy⁴³.

Przed końcem lutego 1989 r. odbyły się dwa spotkania (pierwsze 23 lutego) grupy reaktywującej uczelniane struktury NZS WSP w Opolu. Uczestniczyli w nich m.in. Mariusz Patelski, Arkadiusz Lelek, Krzysztof Kleszcz, Miłosz Majboroda, Anna Chmielewska, Wojciech Pawlik, Rafał Błaut, Wiesław Turzański, Jacek Drozd i Trandafilina Ralli. Obecni byli również Mariusz Pawelec, student Uniwersytetu Jagiellońskiego (w późniejszym czasie kontynuujący studia na opolskiej WSP), zamieszkały na stałe w Opolu, oraz mgr Dariusz Ratajczak, asystent w Instytucie Historii WSP. 2 marca 1989 r. na otwartym spotkaniu w klubie studenckim „Oleńka” ukonstytuowała się Uczelniana Komisja Organizacyjna NZS WSP, licząca łącznie czternastu członków, wśród których znajdowali się m.in.: Mariusz Patelski (przewodniczący), Anna Chmielewska (wiceprzewodnicząca), Wojciech Pawlik, Miłosz Majboroda, Arkadiusz Lelek, Jacek Drozd, Bogdan Czubak, Anna Pliszek, Krzysztof Kleszcz, Rafał Błaut i Wiesław Turzański⁴⁴.

Reaktywowanie uczelnianych struktur NZS WSP było w znacznej mierze zasługą osób uczestniczących wcześniej w spotkaniach uczelnianego koła filozoficznego, organizowanych w latach 1988–1989 przez dr. Jana Krasic-

⁴¹ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora).

⁴² *Z życia opolskich uczelni*, „Aneks” 1989, nr 2, s. 3. Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 264; Z. Bereszyński, *Revolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 158.

⁴³ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora). Osobom niewtajemniczonym mówiono nawet, że UKO NZS nie ma nic wspólnego z redakcją „Aneksu”.

⁴⁴ *Z życia opolskich uczelni*, „Aneks” 1989, nr 2, s. 3. Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 266–267; Z. Bereszyński, *Revolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 158. Dzięki Pawelcowi doszło do nawiązania współpracy między Podhajeckim i Patelskim. Przyczynił się do tego również Janusz Oszytko, student historii na opolskiej WSP, zamieszkały na stałe w Nysie, który nieco wcześniej zapoznał Pawelca z Podhajeckim, również pochodzącym z Nysy.

kiego, takich jak np. Mariusz Patelski, Arkadiusz Lelek i Krzysztof Kleszcz. Na spotkaniach tych omawiano niemarksistowskie nurty filozoficzne, reprezentowane przez takie postacie, jak Mikołaj Bierdiajew, Karl Popper czy Leszek Kołakowski. Współorganizatorem spotkań był mgr Grzegorz Francuz, represjonowany w związku z działalnością we wrocławskich strukturach WiP i z racji tej działalności znający osobiście wspomnianego Joachima Pawliczka (badacz ten referował poglądy przedstawione przez Poppera w pracy *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogość*)⁴⁵.

Istotną rolę w utworzeniu struktur NZS WSP odegrali również uczestnicy spotkań duszpasterstwa akademickiego, prowadzonego przez oo. jezuitów w parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, m.in. Anna Chmielewska. Godny uwagi wkład wnieśli także członkowie 26 Ozimskiej Drużyny Harcerskiej, reprezentującej nurt tzw. harcerstwa niepokornego (Krzysztof Kleszcz, Wiesław Turzański i Rafał Błaut)⁴⁶.

Jeszcze przed formalnym ukonstytuowaniem się reaktywowanych struktur NZS WSP podejmowano działania w imieniu Rady Międzyuczelnianej NZS WSP i WSI w Opolu. Świadectwem tego jest datowane na 1 marca 1989 r. oświadczenie wystosowane w proteście przeciwko brutalnym działaniom milicji i SB podczas pokojowych manifestacji studentów uczelni krakowskich odbywających się pod szyldem NZS 17 i 24 lutego. Sygnowali je Wojciech Podhajecki z WSI i Mariusz Patelski z WSP. Ukazało się ono w drugim numerze pisma „Aneks”, przygotowanym w marcu 1989 r. przez redakcję w rozszerzonym składzie, obejmującym Mariusza Patelskiego i Arkadiusza Lelka z WSP oraz Wojciecha Podhajeckiego i Dariusza Polowego z WSI. Szatę graficzną numeru, z wyjątkiem logo „odziedziczonego” po numerze pierwszym, opracował Polowy. Pismo – w nakładzie tysiąca egzemplarzy – tym razem zostało wydrukowane w wydawnictwie „Myśl” w Warszawie. 15 kwietnia 1989 r. wszczęto jego kolportaż na obu opolskich uczelniach⁴⁷.

⁴⁵ M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 254–257. Warto dodać, że w latach siedemdziesiątych XX w., w okresie studiów na UW, Jan Krasicki stał się obiektem zainteresowania SB jako sygnatariusz protestów formułowanych przez tamtejszy Studencki Komitet Solidarności.

⁴⁶ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 28. Pojęcie „harcerstwo niepokorne” obejmuje działające w latach 1980–1989 różne struktury ruchu harcerskiego, funkcjonujące formalnie w ramach Związku Harcerstwa Polskiego, ale nawiązujące do tradycyjnych ideałów i wartości polskiego skautingu i ruchu harcerskiego z okresu II RP. M. Wierzbicki, *Harcerstwo niezależne i tzw. niepokorne* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 1, red. M. Łątkowska et al., Warszawa 2010, s. 147–148.

⁴⁷ *Oświadczenie, „Aneks” 1989, nr 2*, s. 1. Zob. też M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 268. W tym samym wydawnictwie został wydrukowany również specjalny numer informatora „Solidar-

Tymczasem 6 lutego 1989 r. rozpoczęły się rozmowy Okrągłego Stołu. Zakończyły się one 5 kwietnia, a ich konsekwencją była m.in. ponowna rejestracja Solidarności, dokonana 17 kwietnia 1989 r. przez Sąd Wojewódzki w Warszawie⁴⁸. Władze PRL nadal jednak piętrzyły przeszkody na drodze do ponownej rejestracji NZS. Domagano się zmian w statucie zrzeszenia, kwestionowano m.in. prawo studentów do akcji protestacyjnych w formie strajku oraz podwójną osobowość prawną struktur zrzeszenia⁴⁹. W tej sytuacji również w Opolu organizowano manifestacje poparcia dla postulatu relegalizacji NZS.

Pierwsza taka manifestacja odbyła się 20 kwietnia 1989 r. Jej głównym punktem był wiec na ul. Krakowskiej w centrum miasta, odbywający się z udziałem około trzystu osób, głównie studentów WSP i WSI. W jego trakcie odczytano oświadczenie Rady Międzyuczelnianej NZS WSP i WSI w Opolu oraz oświadczenie przewodniczącego Tymczasowego Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego, Jana Całki (wybranego pięć dni wcześniej na II Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Śląska Opolskiego), popierające studentów⁵⁰.

Mimo tego rodzaju akcji w całym kraju SW w Warszawie 23 maja 1989 r. oddalił wniosek o zarejestrowanie NZS⁵¹. Rada Międzyuczelniana NZS w Opolu, reprezentowana przez Podhajeckiego i Patelskiego, wydała tego samego dnia oświadczenie, w którym stwierdzono, że „odmowa rejestracji Niezależnego Zrzeszenia Studentów jest prowokacją polityczną celowo zorganizowaną w przededniu wyborów” do Sejmu i Senatu PRL, zaplanowanych na 4 czerwca. Decyzję SW w Warszawie oceniono jako kolejną próbę podważenia ustaleń Okrągłego Stołu. Tekst oświadczenia ukazał się w „Tygodniku Wyborczym”, wydawanym jako informator Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”⁵². Z taką samą datą Tymczasowy Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego wydał oświadczenie, stwierdzające, że odmowa rejestracji Niezależnego Zrzeszenia Studentów „stanowi jaskrawe naruszenie ducha i litery porozumień Okrągłego Stołu”, oraz wyrażające pełną solidarność z NZS⁵³.

ność Opolska”, przygotowany w związku z II Zjazdem Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Śląska Opolskiego w kwietniu 1989 r.

⁴⁸ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja...*, s. 261–263; J. Skórzyński, *Rewolucja...*, s. 351

⁴⁹ T. Kozłowski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 294.

⁵⁰ Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 287–288; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 159–165.

⁵¹ T. Kozłowski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 295.

⁵² Oświadczenie, „Tygodnik Wyborczy” 1989, nr 3, s. 1.

⁵³ TZR o NZS. Oświadczenie, „Solidarność Opolska” 1989, nr 42–43, s. 5.

Trzy dni później, 26 maja, odbyła się w Opolu kolejna manifestacja pod hasłem zalegalizowania NZS. Studenci demonstrowali m.in. pod siedzibą KW PZPR przy ul. Ozimskiej. Wśród uczestników znajdował się również wspierający ich aktywnie Jan Całka⁵⁴. W trakcie manifestacji Wojciech Podhajecki przekazał do sekretariatu KW PZPR tekst wspomnianego oświadczenia Rady Międzyuczelnianej NZS. W reakcji na to nieznana osoba zaproponowała mu spotkanie z przedstawicielami KW. Prawdopodobnie chodziło o spotkanie z obecnym wówczas w siedzibie komitetu Jerzym Szteliągą, pracownikiem naukowo-dydaktycznym WSI, a w niedalekiej przyszłości ostatnim I sekretarzem KW PZPR w Opolu (w tym czasie funkcję tę pełnił jeszcze Eugeniusz Mróz). Podhajecki jednak kategorycznie odmówił⁵⁵.

Walka o ponowne zalegalizowanie NZS została ostatecznie uwieńczona sukcesem u progu roku akademickiego 1989/1990. 22 września 1989 r. zrzeszenie zostało zarejestrowane przez Sąd Najwyższy. Doszło do tego już po powstaniu rządu Tadeusza Mazowieckiego, ale było możliwe dzięki poprawce do ustawy o szkolnictwie wyższym, wprowadzonej przez Sejm PRL jeszcze przed wyborami z 4 czerwca 1989 r.⁵⁶

W następnym miesiącu powołano statutowe władze uczelnianej organizacji NZS WSP w Opolu. Członkami wybranej 14 listopada 1989 r. Komisji Uczelnianej NZS zostali: Dariusz Lewandowski (przewodniczący), Mariusz Patelski (wiceprzewodniczący), Radosława Masalska, Iwona Niedojadło, Małgorzata Wencel i Jarosław Zajączkowski. W gronie tym zabrakło niektórych aktywnych wcześniej osób z uwagi na ukończenie przez nie studiów. Skład władz dopełnili natomiast niektórzy z szeregowych uczestników kampanii wyborczej, która poprzedziła przeprowadzone 4 czerwca 1989 r. wybory do Sejmu i Senatu PRL⁵⁷.

Opolskie struktury NZS i przełomowe wybory z 4 czerwca 1989 r.

Porozumienia Okrągłego Stołu, zawarte w kwietniu 1989 r., przewidywały m.in. przeprowadzenie częściowo wolnych wyborów do Sejmu i Senatu PRL.

⁵⁴ Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 302–304; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 167–169.

⁵⁵ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 18 VII 2025 r. (w zbiorach autora).

⁵⁶ Ustawa z dnia 29 maja 1989 r. zmieniająca ustawy o szkolnictwie wyższym i o kulturze fizycznej, DzU 1989, nr 34, poz. 181; T. Kozłowski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 296.

⁵⁷ M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 314.

Środowiska opozycyjne mogły się ubiegać o 35 proc. mandatów w sejmie, przewidzianych dla obywateli „występujących niezależnie”, i o 100 proc. miejsc w senacie⁵⁸.

Z myślą o wykorzystaniu tych możliwości 18 kwietnia 1989 r. Tymczasowy Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego, wybrany trzy dni wcześniej, podjął decyzję o utworzeniu Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, którego zadaniem miało być „kierowanie wszystkimi sprawami związanymi z wyborami do Sejmu i Senatu”. W jego składzie znaleźli się również dwaj działacze NZS ze środowiska opolskiej WSI – Dariusz Polowy i Wojciech Podhajecki. Ten ostatni dołączył do komitetu nieco później, po przezwyciężeniu początkowego oporu własnego w tej kwestii, i został także członkiem Prezydium OKO „S”⁵⁹.

Porozumienia Okrągłego Stołu i sprawa tzw. wyborów kontraktowych do Sejmu i Senatu PRL budziły wśród działaczy NZS ambiwalentne odczucia. Znalazło to wyraz m.in. w trakcie pierwszej tury IV Nadzwyczajnego Zjazdu NZS, odbywającej się 22 kwietnia we Wrocławiu (środowisko opolskie reprezentowali tam Patelski z WSP i Podhajecki z WSI). Do rezultatów Okrągłego Stołu odniesiono się tam bardzo krytycznie, wskazywano, że nie zaspokajały one aspiracji społecznych, a w szczególności nie spełniały istotnych postulatów młodzieżowych i studenckich, obejmujących m.in. relegalizację NZS i rejestrację Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej. Skrytykowano również porozumienie w sprawie wyborów kontraktowych, podkreślano, że nie będą to wybory demokratyczne. Sprawę ewentualnego udziału w nich pozostawiono decyzji poszczególnych członków zrzeszenia, apelowano jednak o organizacyjno-techniczne wsparcie sił opozycyjnych w kampanii wyborczej⁶⁰.

⁵⁸ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja...*, s. 261–262; J. Skórzyński, *Rewolucja...*, s. 342–348.

⁵⁹ Zasoby archiwalne Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego (nieuporządkowane), Protokół I zebrania Tymczasowego Zarządu Regionu Śląska Opolskiego NSZZ „Solidarność”, 18 IV 1989 r.; *ibidem*, Protokół pierwszego posiedzenia Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, 18 IV 1989 r.; *ibidem*, Skład Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”; *ibidem*, Lista członków Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”; *ibidem*, Protokół posiedzenia Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, 24 IV 1989 r. Por. K. Zuba, *Komitety obywatelskie na Śląsku Opolskim (1989–1991)*, Opole 2000, s. 60; *idem*, *Rola ruchu obywatelskiego na Śląsku Opolskim w demontażu systemu autorytarnego i budowie demokracji na szczeblu regionalnym i lokalnym* [w:] *Upadek systemu komunistycznego na Górnym Śląsku. Wokół przemian 1989 roku w województwach katowickim i opolskim*, red. A. Dziuba, S. Rosenbaum, Katowice 2010, s. 330; Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 648; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 177–179; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 293.

⁶⁰ A. Anusz, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w latach 1980–1989*, Warszawa 1991, s. 109–110.

Ambiwalentny stosunek do rezultatów Okrągłego Stołu sprawił, że Wojciech Podhajecki, przewodniczący Uczelnianego Komitetu Organizacyjnego NZS WSI w Opolu, przez pewien czas wahał się w kwestii akcesu do Opolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. Ostatecznie jednak zdecydował się na przystąpienie do tego gremium i aktywny udział w kampanii wyborczej⁶¹. Również wśród innych członków NZS w Opolu zwyciężyło przeświadczenie, że należy wykorzystać historyczną szansę, jaką dawała możliwość wystawienia kandydatów opozycyjnych w wyborach do Sejmu i Senatu PRL.

Członkowie NZS z obu opolskich uczelni odegrali bardzo ważną rolę w kampanii wyborczej miejscowych kandydatów Solidarności. Zajmowali się zbieraniem podpisów pod listami poparcia dla nich, sprzedają „cegiełek” OKO „S”, rozlepianiem plakatów wyborczych, roznoszeniem ulotek i innych materiałów propagandowych; pełnili dyżury w siedzibie OKO „S” itp.⁶² Dariusz Polowy, działacz NZS WSI, zaprojektował plakaty wyborcze, które powielono, a następnie rozwieszano bądź rozpowszechniano w innej formie w województwie opolskim⁶³.

W kampanię wyborczą zaangażował się również Czesław Tomalik, członek NZS WSI w Opolu z lat 1980–1981 i przewodniczący samorządu studenckiego WSI w latach 1982–1985. W kwietniu 1989 r., w efekcie II Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Śląska Opolskiego, wszedł on w skład Tymczasowego Zarządu Regionu i został członkiem OKO „S”⁶⁴.

Tymczasem dwaj inni działacze NZS WSI w Opolu z lat 1980–1981, Wiesław Ukleja i Zbigniew Bereszyński, współorganizowali protesty przeciwko ugodzie Okrągłego Stołu i opowiadali się za bojkotem wyborów kontraktowych. Stanowisko takie prezentowano m.in. w całej serii oświadczeń redagowanych przez Bereszyńskiego i z reguły odczytywanych publicznie przez

⁶¹ Informacja ustna od Wojciecha Podhajeckiego, 20 III 2025 r.

⁶² W działaniach tych uczestniczyli m.in.: Jerzy Badała, Dorota Bielawska, Maciej Bojar, Zbigniew Buryn, Adam Centner, Anna Chmielewska, Adam Chmielewski, Bogdan Czubak, Zygmunt Deszczka, Marcin Gorek, Wojciech Jagiełło, Krzysztof Kleszcz, Tomasz Kowalski, Jan Książek, Krystyna Kwak, Arkadiusz Lelek, Dariusz Lewandowski, Piotr Lewandowski, Zbigniew Łaba, Miłosz Majboroda, Marta Mihilewicz, Rajmund Močko, Jacek Muziewicz, Dorota Orzechowska, Janusz Oszytko, Mariusz Patelski, Magda Pawlak, Janusz Piel, Wojciech Podhajecki, Ryszard Poliwoda, Norbert Polok, Dariusz Polowy, Jacek Połęczarz, Krzysztof Rataj, Marek Repetowski, Roman Sarnecki, Paweł Skawiński, Krzysztof Stecki, Ilona Wiatr, Jarosław Zajączkowski oraz Robert Proszkowiec, sympatyk NZS współpracujący ze studentami. Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 297; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 198–203.

⁶³ Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 177, 182, 183, 197, 221.

⁶⁴ *Idem*, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 415 i 419.

Ukleję w trakcie różnych manifestacji opozycyjnych. Oświadczenia te były sygnowane przez MGN „Pokolenie ’80–88” i inne kręgi działaczy deklarujące się jako opolskie środowiska niepodległościowe. Analogiczne treści były także publikowane w pismach „Pokolenie” i „Na Bieżąco”, redagowanych przez Jerzego Golczuka i jego kolegów z MGN „Pokolenie ’80–88”⁶⁵.

Zwolennicy i przeciwnicy udziału w wyborach kontraktowych skonfrontowali publicznie swoje poglądy – w nieco groteskowy sposób – w trakcie wiecu wyborczego na placu przed katedrą opolską, zorganizowanego po mszy św. 3 maja 1989 r. Prezentowano wówczas opozycyjnych kandydatów do Sejmu i Senatu PRL. Przemawiali m.in. Jan Całka z ramienia regionalnej Solidarności oraz Wojciech Podhajecki jako przedstawiciel NZS i członek Prezydium OKO „S”. Wśród uczestników wiecu znajdowała się także spora grupa członków NZS, pełniących służbę porządkową⁶⁶.

Przeciwnicy udziału w wyborach, m.in. Jerzy Golczuk i inni członkowie MGN „Pokolenie ’80–88”, zorganizowali w tym samym miejscu kontrmanifestację, podczas której Ukleja odczytywał jedno z oświadczeń napisanych przez Bereszyńskiego z wezwaniem do bojkotu wyborów⁶⁷. Grupa członków NZS przeciwstawiła się tej kontrmanifestacji, skandując hasło „Nie głosując przez lenistwo, sprawiasz radość komunistom”. Uczestnicy kontrmanifestacji odpowiedzieli okrzykami: „Targowica, Targowica!”⁶⁸.

Incydent ten nie przeszkodził jednak w utrzymywaniu przyjaznych relacji pomiędzy opolskimi działaczami NZS i opozycjonistami z kręgu MGN „Pokolenie ’80–88”⁶⁹. Jednych i drugich nadal łączyła zbieżność poglądów w wielu ważnych kwestiach i dlatego m.in. Tomasz Ardzijewski i Zbigniew Cieśliński, członkowie MGN „Pokolenie ’80–88”, wzięli udział w manifestacji na rzecz rejestracji NZS, zorganizowanej w Opolu 26 maja 1989 r.⁷⁰ Wojciech Podhajecki, lider NZS WSI, kontynuował nawiązaną w 1988 r. współpracę z Jerzym Golczukiem⁷¹. Brał też udział w manifestacjach organizowanych przez działaczy „Pokolenia ’80–88” i innych opozycjonistów o podobnej orientacji politycznej, np. w opolskiej manifestacji przeciwko prezydenturze Wojciecha

⁶⁵ Zob. *idem*, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 221–223; *idem*, *Kontrowersyjne pożegnanie (?) z komunizmem*..., s. 297–298.

⁶⁶ *Idem*, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 198–200, 202.

⁶⁷ *Oświadczenie*, „Na Bieżąco” 1989, nr 3, s. 1–4.

⁶⁸ Zob. M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 298.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 298.

⁷⁰ Zob. *ibidem*, s. 302; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 169.

⁷¹ Życiorys własny Wojciecha Podhajeckiego, 17 III 2025 r., rkps (w zbiorach autora).

Jaruzelskiego, która odbyła się 22 czerwca 1989 r., czy manifestacji pod hasłem „Sowieci do domu!”, zorganizowanej w Opolu 15 września tego samego roku⁷².

Kontrowersje w sprawie wyborów kontraktowych powodowały niekiedy przejściowe rozejście się politycznych dróg osób wcześniej ze sobą współpracujących, aczkolwiek zasadniczo bez naruszenia prywatnych więzów przyjaźni. Decydując się na udział w kampanii wyborczej, Wojciech Podhajecki postąpił zupełnie inaczej niż np. Jacek Sanocki, jego przyjaciel z młodzieżowej grupy opozycyjnej w Nysie. Ten ostatni, studiujący od 1984 r. socjologię na UJ, jako działacz Liberalno-Demokratycznej Partii „Niepodległość” współorganizował wiosną 1989 r. manifestacje na rzecz bojkotu wyborów. Był także współredaktorem głoszącego takie poglądy pisma „Bojkot”, wydawanego w Krakowie przez LDP „N” i tamtejszy Klub Konserwatywnych Liberalów⁷³. Warto dodać, że w tym samym czasie jego starszy brat, Janusz Sanocki, jako wiceprzewodniczący OKO „S” był szefem akcji wyborczej z ramienia Solidarności w całym województwie opolskim.

Wybory przeprowadzone 4 czerwca 1989 r. zaowocowały zdobyciem mandatów przez wszystkich kandydatów OKO „S” do Sejmu i Senatu PRL⁷⁴. Było to w znacznej mierze zasługą również opolskich członków NZS biorących udział w ówczesnej kampanii wyborczej.

Opolskie struktury NZS i uzupełniające wybory do Senatu w lutym 1990 r.

4 października 1989 r. zmarł senator Edmund Jan Osmańczyk, wybrany w czerwcu z ramienia OKO „S”. W jego pogrzebie, zorganizowanym 4 października w Opolu, uczestniczyli również miejscowi działacze NZS⁷⁵.

4 i 18 lutego 1990 r. odbyły się wybory uzupełniające do Senatu RP. W pierwszej turze kandydowali: Jerzy Bobrowski jako kandydat niezależny, Henryk Kroll (wówczas jeszcze używający narzuconego po wojnie nazwiska „Król”) jako kandydat miejscowej mniejszości niemieckiej, doc. Józef Pietrzykowski (działacz Wydziału Matematyczno-Fizycznego WSP w Opolu) ze środowiska byłej PZPR oraz prof. Dorota Simonides (pracownik nauko-

⁷² Informacja ustna od Wojciecha Podhajeckiego, 20 III 2025 r.

⁷³ Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 423–424; *idem*, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 401–402.

⁷⁴ *Idem*, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 224–225.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 358; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 311–313.

wy opolskiej WSP), popierana przez Solidarność i ruch obywatelski Śląska Opolskiego. W drugiej turze rywalizowali ze sobą Henryk Kroll i Dorota Simonides. Działacze NZS zorganizowali w Opolu akcję plakatowania miasta dla poparcia kandydatury prof. Simonides. W siedzibie NZS WSP w Domu Studenckim „Kmicic” składowano materiały propagandowe tej kandydatki, która ostatecznie wybory wygrała⁷⁶.

Działania na rzecz środowiska studenckiego

Opolscy działacze NZS oczywiście nie interesowali się tylko polityką i walką o władzę między komunistami i dotychczasową opozycją. Ważne miejsce w ich działalności zajmowały sprawy o praktycznym znaczeniu w codziennym życiu studentów.

Tak np. w kwietniu 1989 r. studenci opolskiej WSP rozpoczęli bojkot zajęć z ekonomii politycznej prowadzonych przez Józefa Jagasa, któremu już od dawna zarzucano naganne etycznie praktyki w relacjach ze studentami. Uczelniana organizacja NZS wsparła tę akcję, zainicjowaną przez słuchaczy II roku historii. Efektem było czasowe odsunięcie wspomnianego wykładowcy od zajęć ze studentami⁷⁷.

Już od marca 1989 r., w odpowiedzi na apel Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS, studenci obu opolskich uczelni bojkotowali odrębny regulamin Studium Wojskowego. Była to kontynuacja akcji zapoczątkowanej na polskich uczelniach jesienią 1988 r. Studentom chodziło przede wszystkim o skrócenie czasu szkolenia do trzech miesięcy, zwolnienie z niego słuchaczy szkół artystycznych oraz usunięcie zajęć o charakterze ideologiczno-indoktrynującym. Akcję tę wznowiono z początkiem roku akademickiego 1989/1990⁷⁸.

Bojkot został zawieszony 27 listopada 1989 r. w związku z podjęciem przez Ministerstwo Obrony Narodowej i Ministerstwo Edukacji Narodowej decyzji wychodzących naprzeciw oczekiwaniom studentów. Z czasem studia wojskowe zostały całkowicie usunięte ze struktury cywilnych uczelni

⁷⁶ Dorota Simonides zajmie w Senacie miejsce E.J. Osmańczyka, „Trybuna Opolska”, 20 II 1990. Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 360–362, 368–369; *idem*, *Kontrowersyjne pożegnanie (?) z komunizmem*..., s. 301–302; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 318–319.

⁷⁷ M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów*..., s. 274.

⁷⁸ *Ibidem*; Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 20 III 2025 r. (w zbiorach autora).

wyższych, co zresztą wykraczało poza pierwotne postulaty młodzieży akademickiej⁷⁹.

27–29 stycznia 1990 r. odbył się – już ostatni – XI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Na zakończenie obrad delegaci podjęli uchwałę o rozwiązaniu partii⁸⁰. W związku z tym aktualnym problemem stała się kwestia zagospodarowania w przyszłości nieruchomości PZPR, a wśród nich tzw. białego domu – okazałej siedziby KW PZPR przy ul. Ozimskiej w Opolu. 7 marca 1990 r. członkowie NZS oraz studenci ekonomii demonstrowali pod hasłem przekazania tego obiektu na rzecz WSP. Także przedstawiciele NZS WSP prowadzili w tej sprawie rozmowy z Janem Całką, przewodniczącym Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego. Działania te zostały uwieńczone sukcesem i władze miejskie Opola podjęły decyzję o przekazaniu budynku na rzecz WSP. W obiekcie tym znalazły swoją siedzibę trzy kierunki: nauki ekonomiczne, nauki społeczne i ochrona środowiska⁸¹.

Podsumowanie

Odbudowa opolskich struktur NZS w latach 1988–1989 była jednym z wielu epizodów wielkiego procesu historycznego, jaki skutkował upadkiem rządów komunistycznych i budową demokratycznego ładu ustrojowego w Polsce. Poprzedziły ją wcześniejsze inicjatywy opozycyjne w różnych środowiskach społecznych, bez których byłaby ona trudna do pomyślenia w takiej formie, w jakiej się faktycznie dokonała. Taką rolę przygotowawczą odegrały przede wszystkim różnego rodzaju inicjatywy opozycyjne w środowiskach młodzieżowych, zarówno wśród studentów, jak i młodzieży szkolnej.

Opolskie struktury NZS odradzały się równolegle z postępującymi stopniowo zmianami politycznymi w kraju, a zwłaszcza z odradzaniem się jawnie funkcjonujących struktur związkowych Solidarności. Bardzo ważną rolę od-

⁷⁹ Informacja pisemna od Wojciecha Podhajeckiego, 20 III 2025 r. (w zbiorach autora).

⁸⁰ M. Jabłonowski, *Ostatnie miesiące. Uwagi o sytuacji w PZPR po wyborach w czerwcu 1989 roku*, „Zeszyty Naukowe KUL 57” 2014, nr 3, s. 53.

⁸¹ „Biały dom” dla WSP, „Trybuna Opolska”, 28 III 1990; M. Patelski, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 319–320; Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”...*, t. 3, s. 335. Wśród kadry naukowo-dydaktycznej tych kierunków nie brakowało byłych działaczy PZPR, w związku z tym żartowano, że niektórzy z nich nie musieli nawet zmieniać pokojów w swoim miejscu pracy.

grywała przez cały czas bliska współpraca pomiędzy opolskimi działaczami NZS a miejscowymi działaczami Solidarności⁸².

Bardziej złożoną naturę miały wzajemne relacje między opolskimi działaczami NZS a opozycjonistami kontestującymi porozumienie Okrągłego Stołu. Ci ostatni, nie mając pewności co do wyniku planowanych wyborów do Sejmu i Senatu PRL, obawiali się, że zgoda Solidarności na ich niedemokratyczny (czy nie w pełni demokratyczny) charakter może przyczynić się do umocnienia rządów komunistycznych w Polsce i przetrwania przez władze ówczesnego kryzysu społecznego. Również wśród działaczy NZS nie brakowało osób krytycznie postrzegających Okrągły Stół i jego rezultaty. Przeważało jednak przeświadczenie o konieczności wykorzystania historycznej szansy, jaką dawała możliwość wystawienia przez opozycję własnych kandydatów w wyborach.

Różnice zdań na ten temat bywały źródłem wzajemnych zarzutów, formułowanych niekiedy w bardzo ostrej formie. Mimo to jedni i drudzy potrafili ze sobą współpracować i wspierać się wzajemnie w różnych inicjatywach.

Kontrowersje co do ewentualnych konsekwencji wyborów kontraktowych do Sejmu i Senatu PRL straciły aktualność po spektakularnym sukcesie kandydatów Solidarności. Sukces ten stał się początkiem końca rządów komunistycznych w Polsce. W znacznej mierze przyczynili się do tego również działacze NZS – nie tylko w Opolu, ale w całym kraju – biorąc aktywny udział w kampanii wyborczej Solidarności.

Bibliografia

Źródła

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Opolu [1950] 1983–1990, 065/1309, 065/954, 066/78, 067/33, 08/336, 08/341, t. 3; Rejonowe Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie Miasta Opole 1975–1990, 122/453, t. 1.

⁸² Kluczowe znaczenie w tym zakresie miały kontakty nawiązane przez Wojciecha Podhajeckiego, jeszcze jako członka młodzieżowej grupy opozycyjnej w Nysie, z Januszem Sanockim, liderem nyskiej Solidarności. Dzięki tym kontaktom Podhajecki nawiązał w późniejszym czasie współpracę z Janem Całką, liderem opolskiej Solidarności, i Robertem Fieldingiem, którzy w istotnej mierze dopomogli w odbudowie miejscowych struktur NZS. Wątek ten nie był do tej pory poruszany w publikacjach na temat NZS.

Zasoby archiwalne Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Śląska Opolskiego (nie-uporządkowane).

Zbiory prywatne autora.

Źródła opublikowane

Dokumenty władz NSZZ „Solidarność” 1981–1989, wstęp, wybór i oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010.

Pawliczek J., Trzynastacy. Rzecz o braterstwie i przyjaźni (historie znane i mniej znane), Opole 2023.

Prasa

„Aneks” 1989.

„Historia Lokalna” 2011.

„Serwis Informacyjny Ruchu »Wolność i Pokój« – Opole” 1988.

„Solidarność Opolska” 1986, 1989.

„Trybuna Opolska” 1990.

„Tygodnik Wyborczy” 1989.

Opracowania

Anusz A., *Niezależne Zrzeszenie Studentów w latach 1980–1989*, Warszawa 1991.

Bereszyński Z., *Inicjatywy opozycyjne wśród młodzieży szkół średnich Opolszczyzny w czasach rewolucji Solidarności (lata 1980–1989)*, „Res Gestae” 2024, t. 19.

Bereszyński Z., *Kontrowersyjne pożegnanie (?) z komunizmem. Przemiany polityczne z lat 1989–1991 i spory na ten temat na przykładzie lokalnego środowiska opolskiego*, „Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2024, nr 13.

Bereszyński Z., *Niezależny ruch studencki w Opolu i komunistyczny aparat represji w latach 1980–1989 [w:] Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989*, red. K. Jasiak, Opole 2012.

Bereszyński Z., *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, t. 1–2, Opole 2014.

Bereszyński Z., *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 1–3, wyd. 2, Opole 2021.

Dudek A., *Dzieje dziesięciomilionowej „Solidarności” (1980–1981) [w:] Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, M. Łątkowska, T. Mahrburg, Warszawa 2005.

Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.

Jabłonowski M., *Ostatnie miesiące. Uwagi o sytuacji w PZPR po wyborach w czerwcu 1989 roku*, „Zeszyty Naukowe KUL 57” 2014, nr 3.

Kozłowski T., *Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989 [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, t. 7: *Wokół „Solidarności”*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.

- Patelski M., *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Opolu 1980–1990. Zarys działalności na tle dziejów lokalnego środowiska akademickiego*, Opole 2010.
- Polak W., *Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982)*, Toruń 2001.
- Skórzyński J., *Rewolucja Okrągłego Stołu*, Kraków 2009.
- Sołtyś Ł., Wojciechowski Tomasz Dariusz [w:] *Encyklopedia „Solidarności”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 4, red. J. Olaszek et al., Warszawa 2020.
- Wierzbicki M., *Harcerstwo niezależne i tzw. niepokorne* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 1, red. M. Łątkowska et al., Warszawa 2010.
- Zuba K., *Komitety obywatelskie na Śląsku Opolskim (1989–1991)*, Opole 2000.
- Zuba K., *Rola ruchu obywatelskiego na Śląsku Opolskim w demontażu systemu autorytarnego i budowie demokracji na szczeblu regionalnym i lokalnym* [w:] *Upadek systemu komunistycznego na Górnym Śląsku. Wokół przemian 1989 roku w województwach katowickim i opolskim*, red. A. Dziuba, S. Rosenbaum, Katowice 2010.

ZBIGNIEW BERESZYŃSKI – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dziedzinie historii, badacz niezależny, zajmuje się historią społeczno-polityczną Śląska Opolskiego, autor m.in. monografii NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim, Opole 2014, oraz *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990*, wyd. 2, Opole–Gliwice 2019 (wydanie niemieckie: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990*, Opole 2020).

ZBIGNIEW BERESZYŃSKI – Dr. habil. in History, independent researcher, author of i.a. the books NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim [Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity” and the Solidarity Revolution in Opole Silesia], Opole: Instytut Pamięci Narodowej, 2014, and *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990* [The Communist Security Apparatus and the German Population in Upper Silesia in 1945–1990], 2nd ed., Opole–Gliwice: Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, 2019 (German edition: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990*, Opole: Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej / Forschungszentrum der Deutschen Minderheit, 2020).